DOI: 10.32844/2222-5374-2020-103-1.39**УДК: 343.1****Підпалій В. В.,***здобувач Міжрегіональної академії управління персоналом*

СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ КРАДІЖОК В УМОВАХ ВЕЛИКОГО МІСТА

Актуальність статті полягає в тому, що спосіб вчинення кримінального правопорушення – один з центральних елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, який дає найбільший об'єм криміналістичної інформації, що дозволяє зорієнтуватись слідчому в події кримінального правопорушення та визначити оптимальні методи його розслідування. У статті обґрунтовано, що спосіб учинення крадіжки в умовах великого міста залежить від чинників об'єктивного (обстановка, час, місце вчинення; предмет посягання, його якісні та кількісні ознаки; наявність знарядь вчинення або можливість доступу до них; вчинення підготовчих дій; наявність співучасників та їх кваліфікація) та суб'єктивного (наявність «професійних знань», фізичний стан та психологічні особливості правопорушника) характеру. З'ясовано, що підготовка до вчинення крадіжки у великому місті передбачала вибір предмета злочинного посягання; попередню розвідку місця; розробку плану злочинних дій; спостереження за місцем, де зберігається майно, або за самим майном; розподіл ролей для вчинення крадіжки; вибір та підготовку місця зберігання викраденого майна; підбір технічних засобів для проникнення у приміщення, де зберігається майно; пошук технічних засобів для перевезення викраденого майна. Визначено, що встановлення способу вчинення крадіжки в умовах великого міста є основою для висунення оперативно-розшукових та слідчих версій і розробки окремих тактичних прийомів. Це дозволяє сконцентрувати необхідні сили і засоби в місцях ймовірного вчинення крадіжок, забезпечити ефективне оперативне обслуговування найбільш криміногенних об'єктів. Крім того, знання способів вчинення крадіжок в умовах великого міста дозволяє слідчому (дознавачу) методично правильно визначати напрямки досудового розслідування кримінального провадження. Варто додати, що правопорушники, у свою чергу, прагнуть використовувати способи, які істотно утруднили б проведення розслідування, або унеможливили його проведення. З цією метою вишукуються нові, видозмінюються вже відомі способи вчинення кримінального правопорушення та його приховування.

Ключові слова: крадіжка, місто, спосіб вчинення, кримінальне правопорушення, досудове розслідування.

Актуальність теми. Спосіб вчинення кримінального правопорушення – один з центральних елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, який дає найбільший об'єм криміналістичної інформації, що дозволяє зорієнтуватись слідчому в події криміналь-

ного правопорушення та визначити оптимальні методи його розслідування.

Виклад основного матеріалу. Одним із перших дослідників способу вчинення кримінального правопорушення є австрійський вчений-криміналіст Г. Грос, який у своїй праці зазначав, що криміналістика за своєю природою починається лише там, де кримінальне право, по своїй природі, закінчує роботу: матеріальне кримінальне право має своїм предметом вивчення злочинного діяння та відповідного покарання, формальне кримінальне право, тобто процес, містить у собі правила застосування матеріального кримінального права. Але яким саме способом вчиняється кримінальне правопорушення? Як досліджувати способи вчинення і розкривати їх суть, які були мотиви, цілі – про все це нам не говорять ні кримінальне право, ні процес. Відповідь знаходимо у предметі криміналістики [1, с. 70].

В основі способу вчинення кримінального правопорушення покладена об'єктивна закономірність, відома з найдавніших часів як повторюваність образу дій при вчиненні протиправних діянь. Важливою якістю повторюваності є те, що вона властива в тій чи іншій мірі способам дій одних і тих же осіб, що систематично вчиняють однорідні кримінальні правопорушення, а також різних, не пов'язаних між собою осіб, якщо виникає збіг детермінуючих чинників або правопорушник використовує чужий досвід [2, с. 88–89].

Не випадково М. П. Яблоков зазначав, що спосіб вчинення – це система, що об'єктивно та суб'єктивно обумовлює поведінку суб'єкта до, і під час вчинення ним кримінального правопорушення [3, с. 46–53]. Виявлені сліди, за допомогою криміналістичних прийомів та засобів дозволяють отримати уявлення про сутність події, своєрідність злочинної поведінки правопорушника, його окремі особисті характеристики. Безпосередньо інформація про спосіб вчинення кримінального правопорушення використовується для встановлення кола осіб, причетних до кримінального правопорушення, виявлення конкретного суб'єкта правопорушення і визначення шляхів та засобів розшуку правопорушників [4, с. 45–46].

У свою чергу правопорушники в процесі неодноразової протиправної діяльності набувають певних навичок, умінь, звичок, тобто в процесі протиправної поведінки формується так званий «почерк». На наш погляд, першорядною причиною виникнення «почерку правопорушника» є те, що особа залишившись не викритою у вчиненні кримінального правопорушення, набуває самовпевненості у безкарності та ефективності вибраного ним способу вчинення. Підтвердження нашої тези, знаходимо у працях відомого вченого – фізіолога І. М. Сеченова, який у процесі своєї наукової діяльності неодноразово стверджував, що всі свавільні рухи як завчені, так і ті, що мають штучне походження набуваються в залежності від частоти повторення характерних звичних рухів і через це, на них відображаються всі звички [5, с. 107–108].

Однак О. Н. Колесніченко зауважив: «...коли правопорушнику з тих чи інших причин вдається деякий час залишатися невідомим і вчиняти нові кримінальні правопорушення, спосіб, яким він діє, може набувати певних змін. Тому важливо при досудовому розслідуванні враховувати деякі від-

мінності при загальній подібності способів вчинення кримінальних правопорушень. В той же час ці відмінності не завжди свідчать про вчинення кримінального правопорушення різними особами і можуть пояснюватись появою нових знарядь вчинення кримінального правопорушення, співучасників, або розпадом злочинної групи тощо» [6, с. 16–17].

На необхідність детального дослідження способів вчинення будь-якого кримінального правопорушення прямо вказано і в ст. 91 КПК України як на обставину, що встановлюється при доведенні події кримінального правопорушення [7]. При цьому, зауважимо, що потрібно розрізняти спосіб вчинення кримінального правопорушення як елемент предмету доведення і як елемент криміналістичної характеристики.

До прикладу: спосіб вчинення кримінального правопорушення входить у предмет доведення, тому що є основним компонентом об'єктивної сторони кримінального правопорушення: зіставляючи характер дій (бездіяльності) особи з нормою КК України, слідчий і суд визначають, чи є в даному діянні ознаки кримінального правопорушення, чи містять дії винного обтяжливі та пом'якшувальні його відповідальність обставини тощо [8, с. 85].

Водночас, при формуванні криміналістичної характеристики способів вчинення досліджується для того, щоб з'ясувати, які сліди залишило кримінальне правопорушення у навколишньому середовищі, де і ці сліди потрібно шукати, які вони містять дані щодо особи, яка вчинила кримінальне правопорушення [9, с. 16]. Не варто також змішувати кримінально-правове і криміналістичне значення дій з підготовки та приховування кримінального правопорушення.

Встановлення способу вчинення крадіжки в умовах великого міста є основною для висунення оперативно-розшукових та слідчих версій і розробки окремих тактичних прийомів. Це дозволяє сконцентрувати необхідні сили і засоби в місцях ймовірного вчинення крадіжок, забезпечити ефективне оперативне обслуговування найбільш криміногенних об'єктів.

Крім того, знання способів вчинення крадіжок в умовах великого міста дозволяє слідчому (дознавачу) методично правильно визначати напрямки досудового розслідування кримінального провадження. Варто додати, що правопорушники, у свою чергу, прагнуть використовувати способи, які істотно утруднили б проведення розслідування, або унеможливили його проведення. З цією метою вишукуються нові, видозмінюються вже відомі способи вчинення кримінального правопорушення та його приховування.

Як вже було зазначено, серед усіх видів крадіжок в умовах великого міста найбільш поширеними є крадіжки з приміщень. Вони мають багато спільного: схожий характер слідів і знарядь злону, схожість обставин учинення та інше, що дозволяє згрупувати способи безпосереднього проникнення до приміщення:

Першу групу способів учинення крадіжок з приміщень в умовах великого міста складають дії, вчинені із застосуванням технічних засобів, що полегшують реалізацію злочинного наміру. До засобів належать або спеціально виготовлені злочинні інструменти («фомка», «гусяча лапа», «балерина», «слон», «пластир», «відмички», «вудочки», «крючки» тощо),

або інструменти і знаряддя, призначені для господарсько-побутових потреб (лом, сокира, стамеска, дріль, склоріз тощо).

З їх допомогою здійснюються проникнення до приміщення та подолання перешкод до викрадення майна, наприклад: віджимання або згинання ригеля врізаного чи накладного замка та інших засувних пристроїв; виведення з ладу (розчинення) механізму замка концентрованою сумішшю азотної і соляної кислоти; висвердлювання пружинного механізму врізаного циліндричного замка; зруйнування короба навісного замка, виривання, перепилювання його дужки; розбивання, вирізання або видавлювання віконного скла, зламання стулок віконної рами, квартирки чи дверей на лоджіях або балконах. Необхідно додати, що випадки проникнення до приміщення, пов'язані з пошкодженням стін, стелі, підлоги, руйнування пічної кладки, є поодинокими та не характерними для вчинення крадіжок в умовах великого міста.

Другу групу складають способи вчинення крадіжок майна, матеріальних цінностей з приміщень, доступ до яких є відносно вільним. До них належать: використання заздалегідь викраденого ключа від вхідних дверей; знайдення і використання ключа від вхідних дверей, «захованого» потерпілим в обумовленому для членів сім'ї місці (під дверним килимком, у поштовій скриньці тощо); прохід через залишені відімкнутими вхідні двері квартир, господарських приміщень, лоджій і балконів, проникнення до приміщення через сміттєпроводи, сантехнічні вентиляційні шахти. В даному контексті варто виокремити, що для підлітків характерним способом учинення крадіжки є саме «вільний доступ» до квартири родичів, знайомих, друзів, іноді використання ключа, отриманого від потерпілого або шляхом обману малолітніх дітей [10, с. 633].

Третю групу складають комбіновані способи, які вимагають попередньої підготовки для проведення певної комбінації. Сутність такої комбінації полягає у виборі правопорушником жертви, налагодження з нею контакту, тобто знайомства, розповідь зворушливої історії, ніби з власного життя, пригощання продуктами харчування, для того, щоб в подальшому отримати можливість бути запрошеним в якості гостя до квартири чи будинку потерпілого. Крім того, нерідко «домушники», щоб потрапити до приміщення вдають з себе працівників комунальних чи соціальних служб. Або, як це часто буває в умовах великого міста, напередодні (під час) новорічних свят, правопорушники, щоб потрапити до приватного домоволодіння, переодягаються у казкові костюми (наприклад: Діда Мороза чи Снігуроньки) та реалізують свій злочинний план під виглядом щедрихників. Відволікаючи увагу господарів будинку прихоплюють з собою їх особисті речі (гаманець, мобільний телефон тощо), які зазвичай, знаходяться при вході до приміщення, а потім «поколядувавши» спокійно покидають місце вчинення кримінального правопорушення.

До речі, у великих містах, такі комбінації характерні не лише для крадіжок з приватних домоволодінь. Як показує практика досудового розслідування, останніми роками така діяльність «новорічних ельфів» переключилась на магазини, бізнес-центри та навіть державні установи. Річ у тім, що напередодні свят переодягнені особи в новорічних персонажів, у великому місті не викликають особливих здивувань та мають розповсюд-

жений характер. Їх легко можна зустріти біля входу в метро, торгівельного центру (універмагу), ринку, парку, в житловій зоні тощо. Тобто, це своєрідне маскування для правопорушників.

Крім зміни зовнішнього вигляду, є ще ряд інших особливостей, які мають ті чи інші способи приховування крадіжок в умовах великого міста. Передусім це ті, що використовуються для знищення і фальсифікації слідів на місці кримінального правопорушення (рукавички, покриття долонь рук лаком або знежирюючим розчином, взуття більшого розміру або жіноче, знищення маркувальних і номерних знаків, обмова співучасників, створення фальшивих алібі тощо); швидкий збут викраденого або його приховання на певний час; викидання викраденого майна у випадку виникненні небезпеки викриття; дача неправдивих показань, відмова від дачі показань; вплив на очевидців, свідків, потерпілих з метою дачі ними неправдивих показань або відмови від дачі показань тощо.

Відповідно зазначеним способам вчинення та приховування крадіжки в умовах великого міста нерідко передують дії з підготовки до кримінального правопорушення. Проведений нами аналіз результатів анкетування слідчих показав, що підготовка до вчинення крадіжки в умовах великого міста, у більшості випадків включає в себе: 1) вибір предмета злочинного посягання – 27,39 %; 2) попередню розвідку місця вчинення кримінального правопорушення – 11,5 %; 3) розробку плану злочинних дій – 11,76 %; 4) спостереження за місцем, де зберігається майно, або за самим майном – 10,85 %; 5) розподіл ролей для вчинення крадіжки – 7,75 %; 6) вибір і підготовку місця зберігання викраденого майна – 4,26 %; 7) підбір технічних засобів (за допомогою яких вчиняється кримінальне правопорушення) для проникнення у приміщення, де зберігається майно – 3,75 %; 8) пошук транспортного засобу для перевезення викраденого майна – 1,68 %.

З огляду на широкий спектр різноманіття людської діяльності назвати й розробити всі способи вчинення кримінальних правопорушень неможливо. Однак, як показує аналіз практики досудового розслідування кримінальних проваджень даної категорії, на вибір правопорушниками конкретного способу вчинення впливають чинники об'єктивного і суб'єктивного характеру. До об'єктивних слід віднести: 1) особливості обстановки і місця вчинення кримінального правопорушення; 2) час вчинення кримінального правопорушення; 3) предмет злочинного посягання, його якісні та кількісні ознаки; 4) наявність знарядь кримінального правопорушення або можливість доступу до них; 5) можливість здійснення підготовчих дій; 6) наявність співучасників та їх кваліфікація. Чинниками суб'єктивного характеру є: 1) наявність у правопорушника «професійних знань» (досвіду вчинення крадіжок в умовах великого міста); 2) фізичний стан і психологічні особливості особи правопорушника.

Виявлення під час досудового розслідування крадіжок тих або інших детермінуючих чинників способу їх вчинення дозволяє слідчому (дознавачу) моделювати спосіб дій правопорушника, і навпаки, за змістом конкретних дій можемо судити про чинники, що його зумовили. Тому не випадково, спосіб вчинення кримінального правопорушення прийнято

вважати ядром криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, її центральною ланкою. Крім того, як вже було зазначено, дані про спосіб вчинення кримінального правопорушення містять не тільки відомості про те, яким чином готується, вчиняється і приховується кримінальне правопорушення, але і про те, як дії правопорушника відображаються у навколишньому середовищі, які сліди виникають в результаті протиправного посягання, де їх шукати, і як за ними відновлювати механізм вчинення кримінального правопорушення [11, с. 68].

Таким чином, встановлення способів вчинення крадіжок в умовах великого міста, як головних елементів криміналістичної характеристики, повною мірою відображають специфічні особливості досліджуваного виду кримінальних правопорушень, що, у свою чергу, сприяє виробленню методики досудового розслідування. Зокрема, досліджена інформація, буде слугувати основою для:

- 1) розробки криміналістичних характеристик даного виду кримінальних правопорушень;
- 2) виявлення взаємозв'язку між структурними елементами криміналістичної характеристики (спосіб – особа правопорушника, спосіб – сліди, спосіб – предмети посягання тощо);
- 3) побудови слідчих версій;
- 4) планування досудового розслідування;
- 5) розробки конструкції тактики проведення слідчих (розшукових) дій;
- 6) розробки криміналістичної профілактики кримінальних правопорушень.

Отже, проведене дослідження теоретичної складової та аналіз практичної діяльності дає змогу дійти висновку про те, що в сучасних умовах життєдіяльності мегаполісів існує різноманіття способів учинення кримінальних правопорушень цієї категорії. При звичайнісінькій буденності життя містян правоохоронці мусять розслідувати різні види крадіжок (кишенькові, з приватних домоволодінь, транспортного засобу, на залізничних станціях тощо), що в сукупності становить слідчо-судову практику, результати якої дають матеріал для подальшого наукового аналізу та узагальнення основних способів, методів та інших обставин вчинення цього виду кримінальних правопорушень, для запобігання та ефективного їх розслідування у майбутньому.

Таким чином, способи вчинення крадіжок в умовах великого міста є переважно повноструктурним елементом, що включають в себе весь комплекс дій злочинців по підготовці, вчиненню та приховуванню слідів злочинного діяння, які охоплюються єдиним злочинним мотивом (91 %). Виокремлено дії особи правопорушника щодо підготовки до учинення крадіжок; способи проникнення до приміщення, які вчинені із застосуванням технічних засобів, що полегшують реалізацію злочинного наміру (52,3 %); завдяки вільному доступу до приміщення (32,5 %); комбіновані способи, які вимагають попередньої підготовки для проведення певної комбінації (15,2 %); та способи приховування (маскування) вчиненого кримінального правопорушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Филиппов А. Г. О понятии и содержании криминалистической характеристики преступлений. *Вопросы совершенствования методики расследования преступлений*. Ташкент, 1984. С. 67–72.
2. Пантелеев И. Ф. Теоретические проблемы советской криминалистики: учеб. пособ. Москва : ВЮЗИ, 1980. 96 с.
3. Яблоков Н. П. Информационные основы расследования и криминалистическая характеристика преступлений. Криминалистика. Москва : БЕК, 1995. 245 с.
4. Яблоков Н. П. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений. Криминалистика. Москва, 1980. 396 с.
5. Скриганюк М. І. Криміналістика: підручник. Київ: Атіка, 2005. 496 с.
6. Колесниченко А. Н. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений: лекция. Харьков, 1976. 28 с.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Верховної Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. Ред.: В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ : Юстініан, 2012. 1328 с.
9. Зуйков Г. Г. Криминалистическое учение о способе совершения преступления. *Социалистическая законность*. 1971. № 11. С. 14-19.
10. Криміналістика : підручник / В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Самодін та ін.; за заг. ред. В. В. Пясковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 752 с.
11. Васильев А. Н. Проблемы методики расследования отдельных видов преступлений. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1978. 72 с.

V. Pidpalyi**WAYS OF THEFT IN THE CONDITIONS OF A BIG CITY**

The relevance of the article is that the method of committing a criminal offense is one of the central elements of the forensic characterization of criminal offenses, which provides the largest amount of forensic information, which allows the investigator to navigate the crime and determine the best methods of investigation. The article substantiates that the method of committing theft in a large city depends on objective factors (situation, time, place of commission; object of encroachment, its qualitative and quantitative features; the presence of tools or access to them; the commission of preparatory actions; the presence of accomplices and their qualifications) and subjective (availability of «professional knowledge», physical condition and psychological characteristics of the offender) nature. It was found that the preparation for committing theft in a large city involved the choice of the subject of criminal encroachment; preliminary reconnaissance of the place; development of a plan of criminal actions; observation of the place where the property is stored, or of the property itself; distribution of roles for theft; selection and preparation of the place of storage of stolen property; selection of technical means for penetration into the premises where the property is stored; search for technical

means for transportation of stolen property. It is determined that the establishment of a method of committing theft in a large city is the basis for the promotion of operational and investigative and investigative versions and the development of certain tactics. This allows to concentrate the necessary forces and means in the places of probable theft, to provide effective operational maintenance of the most criminogenic objects. In addition, knowledge of the methods of committing thefts in a large city allows the investigator (coroner) to methodically correctly determine the directions of pre-trial investigation of criminal proceedings. It should be added that offenders, in turn, seek to use methods that would significantly complicate the investigation or make it impossible. For this purpose, new ways of committing a criminal offense and its concealment are being sought and modified.

Keywords: *theft, city, method of commission, criminal offense, pre-trial investigation.*